MAISTO SAUGA

Šioje faktų suvestinėje apžvelgiama ES maisto saugos politika, kurios tikslas – saugoti žmonių sveikatą ir vartotojų interesus ir skatinti sklandų bendrosios rinkos veikimą. Joje paaiškinama, kaip einant laikui dėl pokyčių buvo išplėsti maisto saugos tikslai, siekiant apimti krizės sukelto maisto stygiaus mažinimą. Be to, joje apžvelgiamos įvairios sritys, kurioms taikoma ES maisto saugos politika, ir apibūdinamas Europos Parlamento vaidmuo ją reguliuojant.

TEISINIS PAGRINDAS

— Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 43 straipsnis (žemės ūkis ir žuvininkystė), 114 straipsnis (bendroji rinka), 168 straipsnio 4 dalis (visuomenės sveikata) ir 169 straipsnis (vartotojų apsauga).

BENDROSIOS APLINKYBĖS

Šio amžiaus pradžioje, po kelių maisto ir pašarų krizių (pvz., galvijų spongiforminės encefalopatijos protrūkio (GSE) ir kilusio dioksinų skandalo) atlikta esminė ES maisto saugos politikos reforma. Dėl to parengta strategija „Nuo ūkio iki stalo“, kuria siekiama užtikrinti aukšto lygio visų maisto produktų, kuriais prekiaujama ES, tiek pagamintų ES, tiek importuotų iš ES nepriklausančių šalių, visų gamybos ir platinimo proceso etapų saugą. Šis požiūris 2020 m. buvo įtvirtintas ir toliau plėtojamas visa apimančiame Europos žaliajame kurse, ir juo siekiama suderinti sveiką ir saugią maisto gamybą ir aplinkos išsaugojimą.

Vadovaujantis strategija „Nuo ūkio iki stalo“ sukurta kompleksinė ir integruota taisyklių sistema, apimanti visą maisto grandinę – nuo pašarų ir gyvūnų sveikatos, augalų apsaugos ir maisto gamybos iki perdirbimo, sandėliavimo, vežimo, importo ir eksporto bei mažmeninės prekybos. Nors ES teisės aktuose laikomasi aukštų maisto ir pašarų saugos standartų ir šie teisės aktai atlieka svarbų vaidmenį pasaulio standartų nustatyme, vis dar pasitaiko su maisto ir pašarų sauga susijusių incidentų. ES kartu su nacionalinėmis valdžios institucijomis ir Europos maisto saugos tarnyba (EFSA) įgyvendino tvirtą šių saugos problemų nustatymo ir reagavimo į jas įspėjimų sistemą.

LAIMĖJIMAI

A. Bendrieji teisės aktai

2002 m. Reglamentu dėl maistui skirtų teisės aktų bendrųjų principų ir reikalavimų, kuriuo įsteigiama Europos maisto saugos tarnyba ir nustatomos su maisto saugos klausimais susijusios procedūros (Maisto srities teisės aktų bendrųjų principų reglamentas, Reglamentas (EB) Nr. 178/2002), nustatomi bendri maisto ir pašarų srities teisės aktų principai ir atsižvelgiama į atsargumo principą. Juo taip pat įdiegta Skubių pranešimų apie nesaugų maistą ir pašarus sistema, kurią naudodamos valstybės narės ir Komisija gali skubiai keistis informacija ir koordinuoti veiksmus, kurių jos imasi reaguodamos į dėl maisto produktų ar pašarų sveikatai kylančias grėsmes. Juo taip

pat įsteigta Europos maisto saugos tarnyba, kuriai pavesta vertinti bet kokią su maisto grandine susijusią riziką ir apie ją informuoti.

2014–2018 m. buvo atlikta Maisto srities teisės aktų bendrųjų principų reglamento tinkamumo patikra, t. y. atliktas holistinis politikos vertinimas, siekiant įvertinti, ar jis atitinka paskirtį. Todėl ir reaguojant į Europos piliečių iniciatyvą dėl glifosato uždraudimo, 2019 m. birželio 20 d. įsigaliojo Reglamentas dėl ES vykdomo rizikos vertinimo maisto grandinėje skaidrumo ir tvarumo (Reglamentas (ES) 2019/1381). Juo siekiama papildyti Maisto srities teisės aktų bendrųjų principų reglamentą ir padidinti EFSA rizikos vertinimų skaidrumą, atitinkamų mokslinių tyrimų nepriklausomumą ir bendradarbiavimą su valstybėmis narėmis ekspertų skyrimo ir duomenų teikimo srityje.

Pagal savo supaprastinimo darbotvarkę Komisija 2025 m. gruodžio 16 d. pristatė bendrąjį supaprastinimo dokumentų rinkinį maisto ir pašarų saugos srityje. Pasiūlymas šiuo metu svarstomas Europos Parlamente ir Taryboje pagal bendro sprendimo procedūrą.

B. Maisto produktų higiena

ES siekia užtikrinti, kad nuo ūkių iki vartotojų būtų laikomasi maisto produktų higienos reikalavimų. 2004 m. balandžio mėn., įgyvendinant strategiją „Nuo ūkio iki stalo“, priimtas Reglamentas dėl maisto produktų higienos (higienos srities teisės aktų rinkinys). Pagal šį teisės aktų rinkinį tiesioginė atsakomybė už maisto higieną tenka įvairiems maisto grandinės subjektams taikant savireguliacijos sistemą, grindžiamą rizikos veiksnių analizės ir svarbiųjų valdymo taškų sistema, kuri stebima naudojant oficialias kontrolės priemones.

Šį teisės aktų rinkinį sudaro:

— 2004 m. balandžio 29 d. Reglamentas, nustatantis konkrečius gyvūninės kilmės maisto produktų higienos reikalavimus (Reglamentas (EB) Nr. 853/2004);

— žmonėms vartoti skirtų gyvūninių produktų oficialiosios kontrolės Bendrijos sistema, kuri vėliau buvo panaikinta ir pakeista 2017 m. kovo 15 d. Reglamentu dėl oficialios kontrolės ir kitos oficialios veiklos, kuri vykdoma siekiant užtikrinti maisto ir pašarų srities teisės aktų bei gyvūnų sveikatos ir gerovės, augalų sveikatos ir augalų apsaugos produktų taisyklių taikymą (2017 m. kovo 15 d. Reglamentas (ES) 2017/625);

— taisyklės dėl maisto atsekamumo pagal Maisto srities teisės aktų bendrųjų principų reglamentą, kuriame teigiama, kad, jei maisto produktas kelia pavojų sveikatai, įmonės turi nedelsdamos pašalinti jį iš rinkos, informuoti vartotojus ir įspėti atitinkamą instituciją.

C. Maisto tarša

Maisto tarša gali kilti natūraliai arba dėl auginimo būdų ar gamybos procesų. Be to, liekanos maisto produktuose gali atsirasti dėl veterinariniais vaistais gydytų ar pesticidų arba biocidinių produktų paveiktų maistinių gyvūnų. Siekiant apsaugoti visuomenės sveikatą, 2023 m. balandžio 25 d. Reglamente dėl didžiausios leidžiamosios tam tikrų teršalų koncentracijos maiste (Reglamentas (ES) 2023/915) nustatytas didžiausia leidžiamoji teršalų, tokių kaip nitratai, sunkieji metalai ir dioksinai,

koncentracija augaliniuose ir gyvūniniuose maisto produktuose ir nustatyta didžiausia leidžiamoji liekanų koncentracija. ES negali būti parduodami jokie maisto produktai, kuriuose yra nepriimtinas teršalų kiekis.

Be to, ES taip pat priėmė taisykles, taikomas **su maistu besiliečiančioms medžiagoms**, be kita ko, vežant ar perdirbant maistą naudojamoms medžiagoms, pakavimo medžiagoms ir virtuvės ar stalo reikmenims.

— 2004 m. spalio 27 d. Reglamente dėl žaliavų ir gaminių, skirtų leistis su maistu, (Reglamentas (EB) Nr. 1935/2004) nustatyti bendrieji visoms atitinkamoms medžiagoms ir gaminiams taikytini reikalavimai, kuriais užtikrinama, kad į maistą nepatektų žmonių sveikatai žalingas šių medžiagų sudedamųjų dalių kiekis. Dėl 17 su maistu besiliečiančių medžiagų ir gaminių, išvardytų minėto reglamento I priede, gali būti patvirtintos konkrečios ES priemonės, kuriose būtų pateiktos išsamesnės nuostatos.

— Reglamente (EB) Nr. 2023/2006 išdėstyti medžiagų ir gaminių, skirtų liestis su maistu, gerosios gamybos praktikos standartai.

— 2011 m. ES nustatė reikalavimus dėl plastikų, naudojamų su maistu besiliečiančiose medžiagose (Reglamentas (ES) Nr. 10/2011).

— 2022 m. nustatytos taisyklės dėl grąžinamojo perdirbimo plastikinių medžiagų ir gaminių, skirtų liestis su maistu (Reglamentas (ES) 2022/1616). Šiais aktais papildomos pagrindų reglamente nustatytos bendrosios taisyklės.

D. Informacija apie maistą

2011 m. spalio 25 d. Reglamentas dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams (IMTV reglamentas) įsigaliojo 2014 m. gruodžio 13 d. Įpareigojimas teikti informaciją apie maistą taikomas nuo 2016 m. gruodžio 13 d.

Įgyvendindama strategiją „Nuo ūkio iki stalo“, Komisija paskelbė apie planą peržiūrėti ES taisykles dėl vartotojams teikiamos informacijos apie maistą. Šios peržiūros tikslas būtų užtikrinti aiškesnę ženklinimo informaciją, kad vartotojai galėtų rinktis sveikesnius ir tvaresnius maisto produktus, taip pat spręsti maisto švaistymo problemą. Tačiau iki šiol nepateikta jokių pasiūlymų dėl teisėkūros procedūra priimamų aktų.

1. Maisto produktų ženklinimas

Teisine sistema, kuria reglamentuojamas **maisto produktų ženklinimas**, siekiama užtikrinti, kad vartotojai galėtų gauti aiškią, suprantamą ir patikimą informaciją apie gaminių turinį ir sudėtį, siekiant apsaugoti jų sveikatą ir interesus. Reikšmingiausia Reglamento dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams naujovė – reikalavimas, kad gamintojai, tiekiantys neįpakuotus maisto produktus, pvz., restoranuose ir valgyklose, nurodytų, ar tuose produktuose yra alergenų. Gamintojai taip pat turi nurodyti tam tikrų rūšių neperdirbtos mėsos kilmę ir tai, ar produktuose yra **pakaitinių maisto produktų**.

Maisto produktų ženklinimas, pateikimas ar reklama neturi klaidinti vartotojų. 2006 m. gruodžio 20 d. Reglamente dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą (Reglamentas (EB) Nr. 1924/2006) nustatytos aiškios **teiginių apie maistingumą ir sveikatingumą**, tokių kaip „mažai riebalų“, taisyklės Tokie teiginiai turi būti pagrįsti moksliniais įrodymais ir juos galima rasti viešame ES sveikumo teiginių

registre. Be to, 2013 m. Reglamentu dėl kūdikiams ir mažiems vaikams skirtų maisto produktų, specialiosios medicininės paskirties maisto produktų ir viso paros raciono pakaitalų svoriui kontroliuoti (Reglamentas (ES) Nr. 609/2013) plačią dietinių maisto produktų kategoriją pakeitė specialios taisyklės, skirtos pažeidžiamoms vartotojų grupėms, pavyzdžiui, kūdikiams, mažiems vaikams, sveikatos sutrikimų turintiems asmenims ir asmenims, kurie laikosi svorio kontrolės dietos.

2. Maisto produktų kilmė

Pagal Reglamentą dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams yra privaloma nurodyti tam tikrų maisto produktų kilmės šalį.

Keturios iš septynių vadinamųjų pusryčių direktyvų buvo atnaujintos 2024 m., siekiant sugriežtinti medaus, sulčių, vaisių džemų ir dehidratuoto pieno kilmės ženklinimo taisykles. Pavyzdžiui, medaus kilmės šalys turi būti išvardytos prie produkto pavadinimo mažėjančia tvarka pagal svorį, įskaitant jų atitinkamas procentines dalis; Mažesnės nei 30 g masės mišiniams taikomos supaprastintos taisyklės. ES šalys turi taikyti naująsias taisykles nuo 2026 m. birželio 14 d. 2024 m. liepos mėn. Komisija užregistravo Europos piliečių iniciatyvą šiuo klausimu. Tačiau, kadangi per vienus metus ji nesurinko reikalaujamo vieno milijono parašų, Komisija neprivalo imtis tolesnių veiksmų.

3. Galiojimo datos žymėjimas ir maisto atliekos

2018 m. Komisijos tyrime dėl galiojimo datos žymėjimo ir kitos informacijos, teikiamos maisto produktų etiketėse, ir maisto švaistymo prevencijos padaryta išvada, kad iki 10 proc. visų ES susidarančių maisto atliekų būtų galima susieti su galiojimo datos žymėjimu („geriausias iki“ ir „tinka vartoti iki...“). Pagal strategiją „Nuo ūkio iki stalo“ Komisija paskelbė ketinant peržiūrėti dabartines ES taisykles dėl galiojimo datos žymėjimo. Tačiau iki šiol nepaskelbtas nė vienas pasiūlymas.

2025 m. spalio 16 d., atlikus tikslinę Direktyvos dėl atliekų (Direktyva (ES) 2025/1892) peržiūrą, įsigaliojo naujos maisto ir tekstilės atliekų mažinimo taisyklės. Pagal šias taisykles reikalaujama, kad valstybės narės iki 2030 m. gruodžio 31 d. maisto atliekų kiekį perdirbimo ir gamybos sektoriuose sumažintų 10 proc., o mažmeninės prekybos ir vartojimo sektoriuose, įskaitant restoranus, maitinimo įstaigas ir namų ūkius, – 30 proc. vienam gyventojui.

E. Maisto priedai

Maisto priedai, maisto fermentai ar **kvapiosios medžiagos**, dar žinomi kaip maisto gerinimo medžiagos, – tai medžiagos, kurios yra sąmoningai dedamos į maisto produktus, kad atliktų tam tikras technologines funkcijas, pvz., dažymo, saldinimo ar konservavimo. Nustatytos šių medžiagų leidimo suteikimo, jų naudojimo sąlygų ir ženklinimo taisyklės.

— Maisto produktuose leidžiama naudoti tik jau patvirtintus maisto priedus.

— Kai šios medžiagos yra patvirtinamos, jos ir jų naudojimo sąlygos įtraukiamos į Sąjungos patvirtintų maisto priedų sąrašą (Reglamentas (ES) Nr. 1129/2011), kuriuo iš dalies keičiamas 2008 m. gruodžio 16 d. bendrojo reglamento dėl maisto priedų (Reglamentas (EB) Nr. 1333/2008) II priede pateiktas sąrašas.

— Tas pats taikoma maisto papildams, pavyzdžiui, vitaminams ir mineralinėms medžiagoms, kurių gali būti dedama į maistą siekiant jį pagerinti arba pabrėžti tam tikras jo maistines savybes, tačiau jie turi būti įtraukti į specialius leidžiamų naudoti medžiagų ir leidžiamų jų šaltinių sąrašus (Reglamentas dėl maisto produktų papildymo vitaminais ir mineralais bei tam tikromis kitomis medžiagomis (Reglamentas (EB) Nr. 1925/2006)).

F. Gyvūnų ir augalų sveikata

Siekiant užtikrinti maisto grandinės saugą, ES reglamentavimo sričiai priskiriamos bendrosios nuostatos dėl infekcinių ligų ir jų pernešėjų stebėjimo, pranešimo apie juos ir gydymo. 2016 m. kovo 9 d. ES gyvūnų sveikatos teisės akte (Reglamentas (ES) 2016/429), taikomame nuo 2021 m. balandžio mėn., daugiausia dėmesio skiriama užkrečiamųjų gyvūnų ligų prevencijai ir likvidavimui išaiškinant atsakomybės sritis ir užtikrinant ankstyvą ligų nustatymą ir kontrolę. Šiuo reglamentu į vieną teisės aktą konsoliduojama daug su gyvūnų sveikata susijusių teisinių nuostatų. Jis papildytas Reglamentu dėl oficialios kontrolės ir kitos oficialios veiklos, kuri vykdoma siekiant užtikrinti maisto ir pašarų srities teisės aktų bei gyvūnų sveikatos ir gerovės, augalų sveikatos ir augalų apsaugos produktų taisyklių taikymą (Reglamentas (ES) 2017/625).

Augalų sveikata konkrečiau reglamentuojama 2016 m. spalio 26 d. Augalų sveikatos teisės aktu (Reglamentas (ES) 2016/2031), kuriuo siekiama apsaugoti pasėlius, vaisius, daržoves ir miškus, kad nepatektų ir neišplistų augalų kenkėjai ar ligos. Šiuo teisės aktu taip pat sugriežtinamos augalų iš ES nepriklausančių šalių importo patikros ir standartizuojami augalų pasai, kartu išplečiant augalų, kuriems sodinti reikia pasų, skaičių. Dauguma Augalų sveikatos teisės akto nuostatų pradėtos taikyti 2019 m. gruodžio mėn.

G. Pašarų ir jų ženklinimo srities teisės aktai

Pašarų ūkio subjektai privalo užtikrinti, kad visi jų kontroliuojami gamybos, perdirbimo ir platinimo etapai atitiktų 2005 m. sausio 12 d. Reglamentą, nustatantį pašarų higienos reikalavimus (Reglamentas (EB) Nr. 183/2005), ir garantuoti visišką atsekamumą. Tai apima pašarų importą iš ES nepriklausančių šalių ir eksportą į jas, taip pat reikalavimą užtikrinti, kad pašarų, gyvūnų ir gyvūninių produktų užteršimo rizika būtų kuo mažesnė, kiek tai pagrįstai įmanoma. 2002 m. gegužės 7 d. Direktyva dėl nepageidaujamų medžiagų gyvūnų pašaruose (Direktyva 2002/32/EB) nustatomas didžiausias leistinas nepageidaujamų medžiagų gyvūnų pašaruose (įskaitant sunkiuosius metalus) kiekis ir uždraudžiama skiesti užterštas pašarines žaliavas. Siekiant užtikrinti aukštą pašarų saugos lygį ir visuomenės sveikatos saugą ir teikti atitinkamą informaciją naudotojams ir vartotojams, nustatytos pašarų ženklinimo ir jų tiekimo rinkai taisyklės. Kitais teisės aktais reglamentuojamas veterinarinių vaistų naudojimas (2018 m. gruodžio 11 d. Reglamentas (ES) 2019/6) ir vaistinių pašarų naudojimas (2018 m. gruodžio 11 d. Reglamentas (ES) 2019/4).

H. Nauji maisto produktai

Prieš pateikiant ES rinkai naujus maisto produktus, t. y. maisto produktus, kurie iki 1997 m. gegužės mėn. nebuvo plačiai vartojami ES (pvz., alternatyvius baltymus, maisto papildus ir t. t.), turi būti atliktas jų saugos vertinimas. 2015 m. lapkričio 25 d. Reglamentas dėl naujų maisto produktų (Reglamentas (ES) 2015/2283) buvo peržiūrėtas siekiant sudaryti palankesnes sąlygas įsigyti naujoviškų maisto produktų,

kartu išlaikant aukštą maisto saugos lygį. Juo nustatoma supaprastinta centralizuota ES masto internetinė naujų maisto produktų ir ES nepriklausančių šalių tradicinių maisto produktų (kurie ES laikomi naujais maisto produktais) leidimų suteikimo procedūra. Prieš Komisijai šiems maisto produktams suteikiant leidimą, EFSA atlieka centralizuotą mokslinį saugos vertinimą, kuriame apibrėžia jų naudojimo sąlygas, įtraukimą į maisto produktų sąrašą ir ženklinimo reikalavimus. Visi nauji maisto produktai, kuriems suteiktas leidimas, bus įtraukti į pozityvųjį sąrašą.

I. Genetiškai modifikuoti organizmai (GMO)

Genetiškai modifikuotas organizmas apibrėžiamas kaip organizmas, išskyrus žmones, kuriame genetinė medžiaga yra pakeista tokiu būdu, kuris paprastai nepasitaiko poruojantis ir (arba) natūralios rekombinacijos atveju (Direktyvos dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką 2 straipsnio 2 pastraipa) (2001 m. kovo 12 d. Direktyva 2001/18/EB). Naudojant modernias biotechnologijas augalai gali būti modifikuoti taip, kad būtų atsparūs ligoms arba kad pagausėtų jų derlius. Laikydamasi atsargumo principo, ES nustatė griežtą teisinę sistemą, kuria reglamentuojamas maistui ar gyvūnų pašarams naudojamų GMO auginimas ir pardavimas.

— Prieš pateikiant rinkai genetiškai modifikuotus organizmus EFSA kartu su valstybių narių mokslo įstaigomis atlieka mokslinį rizikos vertinimą, kad užtikrintų, jog nekeliama pavojaus žmonių arba gyvūnų sveikatai ir aplinkai.

— Gavusi EFSA nuomonę Komisija parengia sprendimo projektą, dėl kurio turi balsuoti iš valstybių narių atstovų sudarytas ekspertų komitetas. Visą maistą ar pašarus, kurių sudėtyje yra GMO arba kurie iš jų pagaminti, turi būti įmanoma atsekti ir jie turi būti aiškiai paženklinti kaip tokie, kad vartotojai galėtų priimti informacija pagrįstus sprendimus.

— Pagal Direktyvą (ES) 2015/412 valstybėms narėms savo teritorijoje leidžiama apriboti arba uždrausti augalų, kurių sudėtyje yra GMO, auginimą, net jei tai leidžiama ES lygmeniu.

2023 m. liepos 5 d. Komisija paskelbė pasiūlymą, kuriuo reglamentuojami tam tikrais genomikos metodais gauti augalai ir iš jų gaminamas maistas bei pašarai. Šis pasiūlymas pateiktas po 2018 m. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas sprendimo, kuriame nustatyta, kad šiais metodais sukurti organizmai turėtų būti reguliuojami kaip GMO, jiems taikant Direktyvą 2001/18/EB (dabartinę ES GMO direktyvą). Šiuo metu dėl pasiūlymo vyksta tarpinstitucinės derybos.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Po arklienos skandalo ir kitų su maistu susijusių sukčiavimo atvejų Parlamentas paragino nustatyti privalomą reikalavimą nurodyti perdirbtų maisto produktų sudėtyje esančios mėsos kilmę. Be to, Parlamentas ypač budriai stebi dėl klonuotų gyvūnų ir nanomedžiagų ar GMO galintį kilti pavojų vartotojų sveikatai. Jis dažnai tikrina pasiūlymų dėl naujų genetiškai modifikuotų augalų, tokių kaip kukurūzai ar sojos, leidimo suteikimo ar atnaujinimo projektus ir reguliariai reiškia prieštaravimus dėl jų.

Reaguojant į susirūpinimą dėl herbicidinės medžiagos glifosato naudojimo, 2018 m. Parlamentas nusprendė įsteigti Specialųjį komitetą ES pesticidų autorizacijos

procedūros klausimais. Atliekant Maisto srities teisės aktų bendrųjų principų reglamento, kuriuo siekiama užtikrinti didesnį skaidrumą visoje maisto grandinėje, peržiūrą Parlamentas stengėsi užtikrinti, kad saugos tyrimai būtų skelbiami prieš suteikiant leidimą pateikti produktą rinkai. Aplinkos, klimato ir maisto saugos komiteto darbotvarkėje ir toliau daug dėmesio skiriama saugesnio maisto užtikrinimui visiems europiečiams. Tai atsispindi jos dabartiniame darbe, susijusiame su vykstančiais teisėkūros procesais, pavyzdžiui, reglamento dėl naujų genomikos metodų projektu ir maisto ir pašarų saugos supaprastinimo dokumentų rinkiniu.

Šią faktų suvestinę parengė Europos Parlamento Transformacijos, naujovių ir sveikatos teminis skyrius. Daugiau informacijos šia tema pateikiama Aplinkos, klimato ir maisto saugos komiteto (ENVI) interneto svetainėje.

Judith BÜRGER
04/2026